

Rondblik

Vroomheid - waar je anker vastheid vindt

J. Veenstra

In het voorgaande artikel zagen we het verstand de troon beklimmen om te gaan heersen over Gods Woord. Maar laten we ons niet vergissen: een soortgelijk verhaal valt te vertellen over het gevoel. Dat zou je bijna niet verwachten. Als we het over het gevoel hebben, denken we al gauw aan innigheid in de relatie met God. Gevoel heeft in onze beleving te maken met verbondenheid, volgzzaamheid en onderworpenheid. Altijd als in de kerk verstarring en vervlakking optreedt, hoor je terecht de roep om geloofsbeleving. Hoe dit kan doorslaan in mystiek, hebben we al gezien. Dat laten we nu rusten. Maar er is ook nog een andere kant. Als reactie op de verstarring kan het gevoel zomaar het kenmerk worden van het ware.

Het gevoel als despoot

Is het niet te zwaar aangezet, om dan aan te komen met het woord 'despoot'? We denken bij despoot vaak meteen aan een wrede onderdrukker, maar dat is niet terecht. Een despoot is iemand die alleen de baas is. Hij accepteert niet dat iemand naast hem ook wat te zeggen heeft. Hij maakt alleen de dienst uit. Onze koning Willem I was bijvoorbeeld zo'n vorst. Hij behoorde tot de zogenoemde verlichte despoten. Koningen die veel goeds deden voor hun volk, maar ze duldden alleen ondergeschikten naast zich.

Op die manier kan in de vroomheid ook het gevoel een alleenheerser worden. Hoewel het gevoel al een sterke rol speelt in het piëtisme, door de Duitse theoloog Schleiermacher (1768-1834) komt het helemaal op de troon te zitten. Deze Schleiermacher moet niks hebben van de combinatie geloof en verstand. Hij zet zich juist heel erg af tegen het rationalisme. *Geloven is gevoel en ervaring, zegt hij, het gaat alleen om het vrome gemoed van de individuele mens.* Ware vroomheid is volgens Schleiermacher: een smaak voor het oneindige en een gevoel van afhankelijkheid.

Hoewel zij eigenlijk tegenpolen zijn: hierin voelt Schleiermacher zich wél verwant met De Spinoza. Het gaat bij beiden om de mens die 'het Eeuwige' zoekt. Bij beiden raakt de persoon van de Here Jezus als Middelaar en Plaatsvervanger helemaal buiten beeld. Even zie je hier glashelder naar voren komen: of je nu je verstand op de troon zet of je gevoel - het maakt weinig uit. Linksom of rechtsom: je zoekt het heil in een humanistisch evangelie.

Schleiermacher typeert wedergeboorte als de *ervaring van de gemeenschap* met Christus; Jezus verwekt in ons *een gevoel van verlossing*. De Bijbel heeft voor hem alleen innerlijke waarde, en geen absoluut gezag. Hij moet ook niets hebben van een belijdenisgeschrift. Hij vindt dat de kerk moet openstaan voor een grote verscheidenheid aan geloofservaringen. Dit past natuurlijk nog altijd uitstekend in het oecumenisch denken van onze tijd.

Een lief evangelie en een aardige God

Ik kan mij niet alleen met mijn verstand stellen boven Gods Woord, maar ook met mijn gevoelens. Dit ligt in het bijbels humanisme van Erasmus heel dicht bij elkaar. Erasmus heeft blijkbaar een lange adem. Zijn gedachten werkten niet alleen door in de visie van de Remonstranten en in het humanistisch christendom van de eeuwen daarna. Je komt ze in ons postmoderne leefklimaat nog altijd tegen. Het lijkt er zelfs op dat zij weer aan populariteit winnen. Je bent uiteindelijk autonoom, je hebt het zelf in de hand: dat is de kern van de leer

van de vrije wil. Misschien ken je wel die rijmstrofe, waarin de Remonstranten dat treffend aangeven:

Als de mens niet wil, staat Gods genade stil.

Is de mens er voor, dan gaat Gods genade door.

De mens die zijn behoud in eigen hand heeft. Je kunt dan niets meer met het vrome kerstlied: *'k Lang machteloos gebonden, Gij komt en maakt mij vrij...*

Die eigen machteloosheid, die diepgewortelde onwil waar Paulus het over heeft in Romeinen 7 - ik moet de waarheid daarvan erkennen. Dat is niet bepaald vleidend voor mijn ego, het wekt ook wrevel in mijn postmodern gemoed. Maar het is wel het onvervalste Evangelie. En uiteindelijk zal dat mij meer vrede geven dan welke humanistische boodschap ook. Dat zeggen we Maarten Luther graag na! Niets geeft mij meer rust dan het weten dat God met zijn genade niet afhankelijk is van mijn willen.

Ik las in het verslag van een preek van een populaire voorganger: 'God wil een relatie met ons hebben. Dat forceert God niet, maar Hij wacht als een gentleman tot wij ons hart voor Hem openstellen.' God als gentleman, die wacht tot *ik* wil. Wat een aardige God moet dat zijn. Gelukkig, dacht ik, gelukkig is het niet waar. Gelukkig voor koning Manasse, dat God hem in de boeien sloeg en in de gevangenis zette om hem zo tot inkeer te brengen. Gelukkig voor Paulus dat God niet afwachtte, maar hem met geweld op de grond wierp en hem opeiste als apostel. Gelukkig voor ouwe Kees, die spottend naar onze evangelisatietent kwam 'om dat stelletje heiligen halleluja te horen zingen' - maar door God hardhandig in z'n nek werd gegrepen (zoals hij later zelf zei). Gelukkig al die mensen, die volgens Lucas gevonden zijn langs de wegen en paden, en *gedwongen* zijn binnen te komen.

Een beroemde Amerikaanse predikant, die in tv-diensten duizenden kijkers trekt, stelde zijn publiek op Goede Vrijdag gerust: 'Niemand is verantwoordelijk voor de barbaarse dood van Jezus. Want het was zijn eigen wil, het was zelfopoffering!' Nou, dan sta je er goed op als mens, nietwaar? Je kunt, als Pilatus, je handen in onschuld wassen! Maar wat moet ik dan met de profeet Jesaja, die zegt dat de Messias om mijn overtredingen werd doorboord, om mijn ongerechtigheden werd verbrijzeld en mijn straf heeft gedragen? Matteüs liegt blijkbaar, als hij zegt dat God de moordenaars van zijn Zoon een kwade dood zal laten sterven. Niemand verantwoordelijk voor de dood van Jezus? Hoe haal je het in je hoofd!

Dezelfde dominee liet weten dat hij dolenthousiast was over de film 'The Passion of the Christ'. Hij vond de film fenomenaal! Twee uur bloed en geweld in extreme vorm: alsof dat de diepste realiteit van Jezus' lijden was. De dominee liet weten dat hij de film drie keer wilde zien, omdat hem de eerste twee keren allerlei details waren ontgaan. Zou moeder Maria ook graag drie keer Golgota meegemaakt hebben, om alle details goed mee te krijgen? Of was het zwaard door haar ziel die ene keer al verscheurend genoeg? Blijkbaar kun je hierbij het woord 'enthousiast' uit je keel krijgen, als je vindt dat je er niet verantwoordelijk voor bent.

Met een lief evangelie en een aardige God kun je mensen voor een tijd paaien en een goed gevoel geven. Maar tegelijk is het een wrede boodschap, omdat zij je terugwerpt op jezelf. Wat moet je ermee, als je oud geworden bent en je weet dat je niet lang meer te leven hebt? Of als de dokter tegen je zegt, dat hij niets meer voor je kan doen?

Het Evangelie is vol liefde en wij hebben een barmhartige God. Het is voor honderd procent waar. Maar de Bijbel zegt meer dan dit alleen. Onze God is ook een verterend vuur. Het Evangelie is niet alleen troostend, maar ook confronterend. Het zaait een heilzame onrust in zelfvoldane levens. Wees dankbaar dat God je zover brengt dat je niet leven wilt en kunt zonder Hem, ook als dat gaat langs wegen die niet prettig aanvoelen.

Met gevoel zo breed als in de psalmen

Een echte christen is een blij christen, heb ik vaak horen zeggen. Blijmoedigheid en christen-zijn worden dan zo'n beetje synoniem: je wandelt in het licht met Jezus. Dat lijkt heel bijbels. Je dwaalt door grazige weiden en rust aan stille wateren, want de HERE is jouw Herder. Er zijn gelovigen die met Habakuk kunnen zeggen: Ik juich in de HERE en jubel in de God van mijn heil, zelfs al zit mij alles tegen. Geloofs blijdschap is zeker een kostbaar geschenk. Maar het is wat anders daar *het* kenmerk van vroomheid van te maken.

Je schetst dan een heel eenzijdig beeld van de relatie met God. Er zijn ook gelovigen die anders in het leven staan. Als je het gevoel zo'n belangrijk kenmerk vindt van echt geloof, moet je op z'n minst volledig zijn. Gevoelens kennen ook hun donkere kleuren: verdriet om wat je mist, het ervaren van afwijzing en eenzaamheid, leven in schuldbesef en angst. Je gaat door een dal zo donker en diep, dat zelfs de stok en de staf van de Goede Herder geen troost meer bieden. Je herkent je in de klacht van Job, dat het lijkt of God je vijand is geworden. Ook met zulke gevoelens kun je een oprecht gelovige zijn, een vrome in de goede zin van het woord.

God dooft de walmende vlaspit niet uit en Hij breekt de laatste vezels niet van de geknakte rietstaf. Ook de tobbers kunnen bij Hem terecht. Geestelijk vermoeide en belaste mensen krijgen juist een speciale uitnodiging om bij Hem tot rust te komen.

Geloofsbeleving is meer dan alleen maar blij zijn. De psalmen zijn daarvan sprekende voorbeelden. Lees er maar eens een paar achter elkaar. Bijvoorbeeld de opgewekte Psalm 146 en de diep troosteloze Psalm 88. Een kind van God in jubelstemming en een ander die geen straaltje licht in zijn bestaan kan ontdekken. Je ziet wat de Heilige Geest je daar wil zeggen: een vrome in feestkleden staat niet dichterbij God dan die in zak en as. Het kan met een hart in rouw zelfs beter gesteld zijn dan met een hart vol feestvreugde, zegt de Prediker.

Geloof uit de apotheek

De echtheid van je geloof is niet af te meten aan *hoe* je je voelt. En evenmin aan *hoeveel* je voelt. Als dat zo zou zijn, doe je allerlei mensen en hun omstandigheden ernstig te kort. Allereerst dit: Gods kinderen zitten heel verschillend in elkaar. Je hebt gevoelsmensen, verstandsmensen en mensen met gouden handen. Dromers, denkers en doeners. In een klas met kinderen heb je van elke soort wel wat. In een kerk vol broeders en zusters net zo. Er zijn mensen die graag over God zingen, anderen gaan op in bijbelstudie, en weer anderen geven het liefst uiting aan hun geloof door praktisch bezig te zijn.

Dat is ook helemaal zoals de Bijbel daarover spreekt. Het lichaam met al zijn verschillende leden: oog en oor, hand en voet - het is een beeld van Gods gemeente. Elk mens is uniek in hoe hij is geschapen, en ook in de gaven die de Geest hem geeft. Als de Here Jezus het grote gebod uitlegt, hoor je hetzelfde. Je moet God liefhebben, zegt Hij, niet alleen met je hart, maar ook met je verstand; ja, met de hele invulling van je leven.

We gebruiken tegenwoordig graag het woord authentiek. Het betekent: echt. Je bent zoals je doet en je doet zoals je bent. Zonder franje en zonder poespas. Ook geloof in de zin van vroomheid is authentiek. Je kunt de manier van geloven niet afkijken van een ander. Geloven is verweven met je persoonlijkheid. Je staat op je eigen, unieke manier in relatie met God. Het is te vergelijken met een huwelijk. Ook hoe je in je eigen huwelijk tegenover elkaar staat en de onderlinge relatie beleeft, is niet af te kijken bij derden.

Een basisschool zette een advertentie in de krant om een leerkracht te werven. Onder de eisen waaraan deze persoon moest voldoen, stond: 'Je hebt een levende relatie met de Heer, je kunt stralen!' De maatstaf voor een levend geloof ligt dan wel heel eenzijdig in je gezichtsuitdrukking. Er zijn ook ongelovigen die een blijmoedigheid uitstralen waar een christen jaloers op kan zijn. En omgekeerd zijn er oprechte kinderen van God die vanuit hun

aard introvert zijn, naar binnen gekeerd. Mag de oprechtheid van je geloof misschien ook afstralen van je levensstijl en je levensernst, in plaats van je brede lach?

In je verhouding met God ben je gewoon jezelf. Misschien ben je verstandelijker, misschien praktischer dan gelovigen om je heen. Maar niet minder vroom. Dat mag best even de aandacht hebben in een cultuur waarin het gevoel zwaar de aandacht krijgt. Maar het is ook nodig om nog een reden.

Op veel manieren kan je gevoelsleven beschadigd zijn. Vaak is de oorzaak een traumatische ervaring in je jonge jaren. Maar het kan ook door een depressie, op elk moment in je leven. Hoe graag je ook zou willen, je kunt niet meer bij je gevoel komen. Je wilt God wel smeken op je knieën om meer van Hem te houden, maar het raakt je hart niet. Het is net of de woorden van je gebed terug echoën van een harde, gesloten hemel. Is je geloof dan niet echt? Is God boos op je, omdat je geen liefde voor Hem voelt?

Ik denk aan de dominee die diep wegzakte in een depressie. Hij vertelde daar zelf over in de krant. Hij voelde lange tijd niets meer voor zijn vrouw, en ook het geloof liet hem koud. Het was over. De arts schreef medicijnen voor. Antidepressiva. Tot zijn verbazing merkte de predikant hoe zijn relatie met zijn vrouw weer kleur kreeg. En: dat hij door de tabletjes het geloof terug vond. Zo zei hij dat. Met opzet. Omdat dit natuurlijk niet kan. Geloof haal je niet in de apotheek.

Hij wilde met zijn ervaring anderen troosten. Natuurlijk: geloven doen we met hoofd, hart en handen. Maar als je gevoel *het* kenmerk zou zijn van echt geloof, is het niet alleen een despoot, maar ook een tiran. Meedogenloos. Want emoties kunnen wisselvalliger zijn dan het Hollandse weer.

Gods stem en Gods Woord

Er is nog meer te zeggen over de wisselvalligheid van je eigen gemoed en de vastheid van Gods Woord. En dan bedoel ik: het ervaren van Gods stem in je hart. We hebben in de kerkgeschiedenis gezien hoe er steeds weer vroomheidsbewegingen waren die ‘het innerlijke licht’ of ‘de Stem in je hart’ van groter betekenis vonden dan het Woord van God.

De Nederlandse Geloofsbelijdenis weerlegt dit in heldere taal: ‘Wij geloven dat de Heilige Schrift de wil van God volkomen bevat en voldoende leert al wat de mens moet geloven om behouden te worden. Daarin heeft God uitvoerig beschreven op welke wijze wij Hem moeten dienen.’

Je schrikt soms van het gemak waarmee mensen zeggen: God zei mij dit of dat. ‘God zei mij dat daar mijn toekomst ligt.’ Of: ‘Jezus gaf mij opdracht, die taak op mij te nemen.’ Alsof God buiten de Bijbel om bepaalde mensen voortdurend persoonlijke boodschappen doorgeeft. Ik denk aan het jonge stel dat enthousiast een kindertehuis begint in een ontwikkelingsland. Ze hebben er een geschikte opleiding voor gevolgd en zijn ervan overtuigd dat God hen hiertoe roept. Maar al in het eerste jaar raakt hij overwerkt; in het tweede jaar krijgen ze een kindje met een handicap die alleen in Nederland behandeld kan worden.

We moeten niet te gauw roepen: Jezus zei tegen mij... Die populaire manier van zeggen getuigt sowieso al van weinig besef wie God is. De Bijbel leert je: ‘God is in de hemel en jij bent op de aarde; laten daarom je woorden weinige zijn.’

Er is nog een reden om niet zomaar te roepen dat je Gods stem hebt gehoord. Of dat je zo zeker bent, dat dit of dat Gods wil is. Want daar is ontstellend veel misbruik van gemaakt. Toen in de Middeleeuwen de mensen werden opgeroepen tot de kruistochten naar het Heilige Land, golfde de roep door Europa: ‘God wil het!’ In Gods naam vonden afschuwelijke wreedheden plaats en liepen duizenden kinderen in een kinderkruistocht een wisse dood tegemoet. ‘God vindt het goed,’ zei de diaken tegen het meisje dat hij misbruikte. ‘God zegt: wie veel heeft liefgehad, zal veel vergeven worden.’ Pas als oude vrouw, op haar sterfbed,

kon ze vertellen hoe het haar in verwarring had gebracht. Mensen die maar roepen: God wil, God zegt, God vindt... Ook in kerkelijke conflicten slaan voor- en tegenstanders elkaar met Gods wil om de oren en bidden vol overgave voor tegengestelde belangen.

Wie denkt te moeten zeggen dat iets Gods wil is, doet er goed aan te bedenken dat God zijn wil geopenbaard heeft in de Bijbel. Daar valt een gelovige altijd op terug. En dan nog is hij voorzichtig met krasse uitspraken. Want hoe gauw lees je de Bijbel door je eigen bril. Ook de meest oprechte christen moet biddend Gods Woord leren verstaan.

Gods wil lees je in de Bijbel

In het Oude Testament staat een bijzonder verhaal over een profeet (ja echt, een profeet!) die vergeet in de Bijbel te lezen. Zoek het maar eens op: 2 Koningen 3. De profeet Elisa gaat met de koningen Joram en Josafat mee op een strafexpeditie tegen de koning van Moab.

Onderweg raadpleegt Elisa de HERE, en dan krijgt hij blijkbaar een visioen. Daarin ziet hij de Israëlitische soldaten bezig met het dichtstoppen van waterbronnen, het omhakken van vruchtbomen en het verwoesten van de vruchtbare akkers. Dit geeft hij dan aan de koningen door als een opdracht van de HERE: zo moeten ze Moab aanpakken!

Fout van Elisa! Hij had zijn 'openbaring' moeten toetsen aan wat God zegt in de Bijbel. Dan had hij gelezen in Deuteronomium 20, dat God deze tactiek van de verschroeiende aarde verbiedt. In plaats van hiertoe aan te sporen, had hij de beide koningen ervoor moeten waarschuwen. Zij hadden de koning van Moab juist vrede moeten aanbieden, daarmee hadden ze het mensenoffer op de muur kunnen voorkomen. God wordt dan ook erg boos op Israël. De beide koningen moeten zonder overwinning de strijd opgeven.

'Lees je Bijbel, bid elke dag' is een aansporing tot biddend bijbellezen, waardoor je groeit in het verstaan van Gods wil. Laten we het maar vaak met onze kinderen zingen.

Op de manier die Hij wil

God kan op beslissende momenten op een bijzondere manier aanwezig zijn in je leven. Maar dan nog is het geen kwestie van je gevoel alleen, met uitschakeling van je verstand.

Een nuchtere gereformeerde dominee heeft zijn preek goed voorbereid, en met zorg de liturgie erbij gezocht. Hij houdt niet van broddelwerk. Maar als hij op de preekstoel staat, overvalt hem een dwingende gedachte. Het is of iemand zegt: preek over Simeon! Hij probeert het van zich af te schudden. Dat kan toch niet, midden in de zomer en dan over Simeon! En hij heeft zich ook niet op die tekst kunnen bezinnen.

De gemeente kijkt er wat vreemd van op, als de dominee vertelt dat de dienst over een ander bijbelgedeelte zal gaan. Maar de koster kan zich natuurlijk vergist hebben met het liturgiebord. In de kerk zit een wat typische broeder. Geen contact mee te krijgen. Altijd zit hij wat voorover gebogen, met het hoofd naar beneden. De dominee twijfelt eraan of hij ooit door iets wordt geraakt. Maar nu, bij het horen van het thema 'Een licht zo groot zo schoon, gedaald van 's hemels troon' - zit hij ineens rechtop en kijkt de dominee vol in het gezicht. Na de dienst zingt hij vol overgave de lofzang van Simeon mee. Ook de zondagen daarop zit hij als een ander mens in de kerk.

God vindt de zijnen, altijd en overal op de manier die Hij wil. Dat beseft de dominee heel goed, maar tegelijk vergeet hij niet hoe mensen in elkaar zitten. Korte tijd later zit er een wat bevindelijke broeder bij hem op de studeerkamer. De dominee moet hem helpen. Hij draagt al zo lang alleen de zorg voor zijn gezin, en nu heeft hij een openbaring gehad. Dominee weet wel, zuster die-en-die is weduwe en nu werd hem vannacht het schriftwoord ingegeven: 'Over een jaar zal Sara een zoon hebben.'

Er volgt een ernstig gesprek, over vleeselijke motieven en wat de gevolgen kunnen zijn als je twee gezinnen samenvoegt. Toch volgt deze broeder zijn hart, overtuigd dat hij 'een belofte' heeft. Maar het huwelijk dat gesloten wordt, blijft kinderloos. En er zijn al binnen een jaar pastorale bezoeken nodig omdat de harmonie vaak ver te zoeken is.

God kan natuurlijk een weg met je gaan, waaruit je duidelijk wordt welk plan God met je leven heeft. God kan zeker op een bijzondere manier ingrijpen in je bestaan. Maar ook dan moet je eerbiedig naar Gods Woord blijven luisteren, je mag de Bijbel niet naar je hand zetten.

De ondoorgrondelijke menselijke geest

God geeft ons naast een ontvankelijk gemoed ook een kritisch en analyserend verstand. We kunnen argumenten tegen elkaar afwegen en biddend tot een conclusie komen. We leggen dan ons besluit ootmoedig in Gods hand en vertrouwen Hem de uitkomst toe. Gevoel en verstand zijn geen concurrenten. Met beide dienen we God, naar ons beste weten en altijd in gehoorzaamheid aan zijn Woord. Laten we erop bedacht zijn, dat onze gevoelens en ervaringen niet minder door de zonde zijn aangetast dan ons verstand en onze beslissingen. Ik luisterde eens naar een programma over bijna-dood-ervaringen. Het gaat dan over ervaringen van mensen die in een vergaande stervensfase verkeren, en dan een beleving van onbeschrijfelijke zaligheid krijgen. Soms komt er een kentering en keren zij weer tot het leven terug.

Christenen hebben de hemelse ervaringen waarvan deze mensen getuigen, wel opgevat als een openbaring van God. En dat kan zo zijn. God kan in je uiterste nood op een bijzondere manier aanwezig zijn. Er kwam in Getsemané een engel bij de Here Jezus om Hem in zijn doodsnoed bij te staan. Paulus vertelt van een ervaring van een opname in de derde hemel, waarbij het paradijs werd gezien en onuitsprekelijke dingen werden gehoord.

Maar in de uitzending hoorde ik ook volslagen ongelovige mensen vertellen over de paradijselijke toestand waarin ze hadden verkeerd. Hun verhalen verschilden op geen enkel punt met wat gelovigen erover vertelden. Dit staat, zacht uitgedrukt, wel op gespannen voet met wat de Bijbel zegt over het levenseinde van gelovigen en ongelovigen. Wanneer is zoiets een hallucinatie, wanneer een openbaring van God?

Het maakt je nog voorzichtiger aan ervaringen van de ondoorgrondelijke menselijke geest een Goddelijke herkomst toe te dichten.

Waar je anker vastheid vindt

Ik weet nog hoe ik in mijn jonge jaren getwijfeld heb aan mijn geloof. Altijd weer die vragen: is mijn geloof wel echt? Heb ik God wel lief op een manier zoals Hij van mij verwacht? De ene dag dacht ik: ja! Maar de andere dag wist ik wel zeker: het was nee. Ik kwam er niet uit. Tot mijn oude dominee zei: 'Jongen, je anker ligt verkeerd. Je werpt het uit in je eigen hart, en daar vindt het nooit vaste grond. Je anker kan alleen vastheid vinden in de hemel, waar je de Here Jezus hebt als hogepriester.'

Ik zal die kostbare tekst (Heb. 6:19 en 20) nooit weer vergeten. Het is uiteindelijk hetzelfde als wat Luther ontdekte en waar het in de kerkstrijd zo vaak om ging. Rust vinden in de verzoening. Vertrouwen op Gods beloften. Want Gods trouw en Gods genade gaan ver uit boven wat ik kan begrijpen en voelen.